

Světové mýty jinak IV. Staroegyptské a další africké mýty

Vědci při volbě botanického a zoologického názvosloví využili často i mytologii starověkého Egypta, občas též mýty dalších afrických národů a kmenů. Nejstarší doklady o egyptské civilizaci pocházejí ze 6. tisíciletí před naším letopočtem. Dobu po sjednocení říše ve 3. tisíciletí př. n. l. rozdělují egyptologové na Starou, Střední a Novou říši a Pozdní dobu, s přechodnými obdobími. V r. 332 př. n. l. ovládli Egypt Řekové, o tři století později Římané a posléze v 7. stol. Arabové. Subsaharská Afrika byla civilizačně méně rozvinutá, roztržštěná do množství oddělených etnik. Centralizované říše zde vznikaly od 9. století.

Staroegyptské mýty

I pro staré Egyptany měl svět božský původ. Bohové a bohyně zastupovali jednotlivé přírodní fenomény, které se spolu se společenskými vztahy odrážely v mýtech. Ty byly v různých obdobích odlišné, nikdy nebyly spojeny do jednotného celku. Některé mýty si dokonce vzájemně protirečily. Každé z významných náboženských středisek mělo svou vlastní verzi.

Podle kosmogonických mýtů původem z hornoegyptského města Chemenu (řecky Hermopolis Magna) charakterizovala počáteční chaotický stav světa skupina božstev, mezi nimiž sehrával vůdčí roli Amon (řecky Ammón). Později byl chápán jako pán světa, v období Nové říše (16.–11. stol. př. n. l.) se stal státním božstvem. Zobrazován byl buď v podobě člověka, nebo s beraní hlavou – rohy symbolizovaly jeho

sílu a moc. Jméno tohoto boha nese řada živočichů. Podle tvaru schránky připomínajících zatočený roh berana se jmenují vymřelí amoniti z podtřídy hlavonožců Ammonoidea von Zittel, 1884, kteří žili v devonských až spodnopaleocenních mořích (obr. 1). Stejněho původu jsou i názvy globálně rozšířených rodů mořských plžů *Ammonicera* Vayssièrè, 1893, a *Ammonicerina* O. G. Costa, 1861 (nyní *Omalogyra* Jeffreys, 1860), rodu severoamerických suchozemských plžů *Ammonitella* J. G. Cooper, 1868, i evropského suchozemského plže blyštivky rýhované – *Nesovitrea hammonis* (Ström, 1765). Na Amonovy rohy odkazuje svým jménem asijská ovce argali *Ovis ammon* (L., 1758), obr. 2, a rovněž Ammonův roh (latinsky cornu Ammonis), název části přívěsku mozkového (hipokampus). Podle Amona se jmenují také kamerunští pavouci rodu *Ammonius* Thorell, 1899, kříškové *Adama* Linnavuori a Al-Néamy, 1983, ze Rwandy a Konga a *Batracomorphus ammon* Knight, 1983, z Indonésie, dále také mravenci *Lep-togenys amon* Bolton, 1975, z Kamerunu a *Polyrhachis ammon* (Fabricius, 1775) žijící v Austrálii. Jeho jméno nese rovněž křís žilnatka *Hyalesthes ammon* Emeljannov, 1995, ze Střední Asie, egyptský rýhonosec *Eurycleonus amon* Meregalli, 2001, australský lumek *Xanthopimpla amon* Gould, 1984. „Amonovšti“ jsou i motýli: modrásci *Arhopala ammon* (Hewitson, 1862) z jihovýchodní Asie, *Cyclargus amon* (Lucas, 1857) z Kuby a Mexika, *Epitola ammon* Joicey a Talbot, 1921, nyní *Cerautola semibrunnea* (Bethune-Baker, 1916), ze střední Afriky, hrotnokřídlec *Eudalaca ammon* (Wallengren, 1860) z jižní Afriky nebo babočka *Oeneis ammon* Elwes, 1899, z Ruska. V koptské variantě ho jménem připomíná mûra *Sympistis amon* Troubridge, 2008 – Koptové představují pravděpodobně původní obyvatelé Egypta, v současnosti bývají spojováni s místními variantami křesťanství. Kanadský entomolog James T. Troubridge (dále uváděn zkratkou Tr.) popsal v r. 2008 nový rod severoamerických mûr *Sympistis* s 50 druhů – 33 z nich pojmenoval podle egyptských božstev. Uvedme ještě dva živočichy nazvané podle Amona: thajského chrostíka *Pseudoneureclipsis amon* Malicky a Chantaramongkol, 1993, a terciérní suchozemskou

1 Druhohorní amonit *Perisphinctes* (*Dichotomosphinctes*) cf. *besairiei* ze svrchní jury Madagaskaru připomíná tvarem schránky beraní roh boha Amona.

2 Jedním z poddruhů divoké ovce argali je *Ovis ammon polii*. Druhové jméno odkazuje k bohu Amonovi, poddruhové pak k benátskému kupci a cestovateli Marcu Polovi, který koncem 13. stol. cestoval po Asii a ve svém cestopise Milion tuto středoasijskou ovci zmínil. Foto V. Motyčka

3 Viditelnou podobou boha moudrosti Thovta byl ibis posvátný (*Threskiornis aethiopicus*). Foto V. Motyčka

4 Kraba rodu *Tutankhamen* popsala americká zooložka Mary J. Rathbunová v r. 1925, tři roky po objevu Tutanchamonovy hrobky a v roce analýzy faraonovy mumie.

5

6

7

želvu *Gigantochersina ammon* (Andrews, 1903) z Egypta. Patří sem i planetka 3554 Amun ze skupiny Aten – vůdčí asteroid skupiny 2062 Aten byl nazván podle Atona neboli Atena. Kult boha Atona (slunečního boha, Slunce) zavedl ve 14. stol. př. n. l. panovník Amenhotep IV. (v překladu Amon je šťastný), který se přejmenoval na Achnatona (sloužící Atonovi). Cílem, v jehož dosažení ho podporovala manželka Nefertiti (kutilka *Ammophila nefertiti* Menke, 1964, z USA, rod egyptských zavíječů *Nefertitia* Gozmány, 1960, nyní *Gymnancylla* Zeller, 1848), bylo potlačit uctívání Amona a dalších božstev a prosadit pojetí jediného boha. Součástí reformy byla i změna hlavního města – místo Théb se jím stal Achetat (Atonův obzor), dnešní El Amarna. Ale již Achnatonův syn Tutanchaton (Vše je život Atonův) se vrátil k původním zvyklostem a přijal jméno Tutanchamon (Vše je život Amonův). Po něm se nazývá nejen planetka 4848 Tutenchamun, ale také mořský krab rodu *Tutankhamen* Rathbun, 1925, z Atlantského a Tichého oceánu (obr. 4), či egyptský krasec *Sphenoptera tutankhameni* Obenberger, 1924. Podle typové lokality King Tut Cave v Kalifornii byl pojmenován sekáčovec faraonský (*Banksula tutankhamen* Ubick a Briggs, 2002).

Významný chrám k počtě boha Amona stál v oáze Siwa na severovýchodě Egypta. Zde byla ze sazí vznikajících při pálení velbloudího trusu získávána Amonova sůl – chlorid amonný, latinsky sal ammoniacus, zkráceně salmiak. Z latinského názvu pochází triviální označení čpavku amoniak. Alternativní jména Amona byla Min (můra *Sympistis min*, Tr. 2008, nigerijská klopuška *Campylomma min* Linnavuori, 1993) a Chem (můra *S. khem*), jeho manželka se jmenovala Mut (*S. mut*). Synem byl bůh Měsíce Chonsu (*S. chons*). Jiný bůh Měsíce a také patron moudrosti, psaní a matematiky byl Thovt, řecky Thoth. Byl uctíván v podobě ibise posvátného – *Threskiornis aethiopicus* (Latham, 1790), obr. 3 – ibis přilétal do Egypta v době blahodárných nilských záplav a byl proto považován za ztělesnění moudrosti. Jako Thovtův strom označovali palmu dumu thébskou – *Hyphaene thebaica* (L.) Mart. ze severní Afriky a Arabského poloostrova. Jmenuje se po něm i africká klopuška rodu *Thoth* Linnavuori, 1993, egyptská kutilka *Gastrosericus thoth* Pulawski, 1995, súdánský mravenec *Lepisiota capensis thoth* (Weber, 1943), nebo jihoafrický mravenec *Tetramorium thoth* (Bolton, 1976). Řekové ztotožňovali Thovta s posledním bohův Hermem a podle egyptského titulu

8

Trojnásobně velký ho označovali Hermés Trismegistos (indonéský chrostík *Ceraclea trismegistos* Malicky, 2008).

Skupina božstev charakterizovala počátky světa podle héliopolských kosmogonických mýtů. Sluneční město Héliopolis, egyptsky Iunu, leželo severovýchodně od Káhiry. Do skupiny patřila např. bohyně nebe Nut, jejíž jméno se objevuje u klopušky *Atomophora nut* Linnavuori, 1971, z Alžírka a Íranu, nebo u soumračníka *Moeris nut* Mielke, Carneiro a Casagrande, 2015, z Peru a Ekvádoru. Syn bohyně Nut Usir se pod řeckým jménem Osiris stal nejznámějším egyptským bohem a spolu se svými sourozenci Sutehem (řecky Séth), Esetou (Ísis) a Nebthetou (Nefthys) byl akterem mnoha mytických příběhů. Moudrého Usira zavraždil závistivý Suteh, jeho tělo rozsekal a jednotlivé kusy rozházel po celém Egyptě. Hlavu pohodil u jihoegyptského města Abydos. Podle této události byl pojmenován rod severoamerických dinosaurů *Abydosaurus* Chure a kol., 2010, popsán pouze podle nálezu lebky a krčních obratlů. Eset a Nebthet shromáždily všechny Usirovy ostatky a boha oživily. Stal se z něho vládce podsvětí (před odchodem do podsvětí ještě počal s Esetou syna Hora), soudce mrtvých a také bůh vegetace a plodnosti. S příběhem jeho znovuoživení souvisela egyptská praxe mumifikování mrtvých těl. Řecké jméno boha, někdy s alternativním pravopisem, se dostalo do názvů mnoha rostlin a živočichů: kolumbijské orchideje *Lepanthes osiris* Luer a R. Escobar, indonéské orchideje *Bulbophyllum osyricera* Schltr., santálovité rostliny prutnatce rodu *Osyris* L. z Afriky, Evropy a Asie, turkménské hlístice *Paraiotonchium osiris* Slobodyanyuk, 1976, parazitující na mouše *Musca osiris* Wiedemann, 1830, rozšířené v celé palearktické oblasti, novozélandského paleocenního plže *Struthioptera osiris* Finlay a Marwick, 1937, štírka *Tyrannochthonius osiris* Chamberlin, 1995, z USA, egyptského pakomárce *Atrichopogon osiris*

5 Ghanský lišaj stříbropásý (*Hippotion osiris*) se jmenuje po jednom z nejznámějších egyptských bohů Osiridovi.

6 Tento modrásek *Azanus isis*, nositel jména Osiridovy manželky, poletoval v ugandské savaně.

7 List popínavé tropické rostliny rodu *Nephthytis* (áronovité – *Araceae*)

8 Rychle létající ptáky, kteří při stoupavém letu mizeli v zářícím slunečním kotouči, spojovali staří Egyptané s bohy Slunce. Tuto představu respektoval i německý ornitolog Theodor von Heuglin, když pojmenoval rorýse *Apus horus* po Horovi (zde lebka tohoto druhu rorýse).

9 Vruboun posvátný (*Scarabaeus sacer*), jež před sebou válí kuličku trusu, do níž posleže naklade vajíčko, byl ve starém Egyptě srovnáván s bohem Chepererem, reprezentujícím pohyb Slunce po obloze.

10 Vrubouna rodu *Kheper* pojmenoval belgický entomolog André Janssens po bohu Slunce Chepererovi. Na snímku druh *K. festivus* nalezený v Beninu

11 Tropická vodní rostlina rodu *Anubias* (áronovité) se nazývá podle boha pohřebišť Anúbise.

12 Anúbise má ve svém jménu i rod tesaříků *Anubis* – na snímku *A. inermis* z Thajska.

Kieffer, 1925, kutilky *Tachysphex osiris* de Beaumont, 1940, z Egypta, Alžírka, Libye a Čadu, nebo thajského a indonéského chrostíka *Tagalopsyche osiris* Malicky a Prommi, 2006. Osirida připomínají také motýli – soumračník *Ebrietas osyris* (Staudinger, 1876) z Mexika a Jižní Ameriky, africká babočka *Bebearia osyris* (Schulze, 1920), modrásek *Euchrysops osiris* (Hopffer, 1855) z afrických území jižně od Sahary a z jižní Arábie, lišaj stříbropásý – *Hippotion osiris* (Dalman, 1823) z Afriky a Španělska (obr. 5), egyptský krasec *Sphenoptera osiris* Obenberger, 1920, nebo můra *Sympistis osiris* Tr., 2008. Jméno se dostalo i do názvů vymřelých severoafriických savců – eocenní a oligocenní velryby *Saghacetus osiris* Dames, 1894, a pliocenního mastodonta *Anancus osiris* Arambourg, 1945.

V nomenklatuře se často objevuje populární Osiridova sestra a současně manželka Ísis. Připomíná ji např. žahavec korálkovník rodu *Isis* L., 1758, z Indického a Tichého oceánu, egyptský kříš ostruhovník *Calligypona isis* Linnavuori, 1958, včela pískorypka *Andrena isis* Schmiedeknecht, 1900, z Egypta, Izraele a Španělska, mravenec *Cataglyphis isis* (Forel, 1913) z Eyp-

9

10

11

12

ta, Izraele a Iráku, kutilky *Cerceris isis* Arnold, 1931, ze Zimbabwe a *Tachysphex isis* de Beaumont, 1940, z Egypta, Libye a Sýrie, egyptský pakomárec *Atrichopogon isis* Kieffer, 1925, ugandská bahnomilka *Trentepohlia isis* Alexander, 1956, středoafričtí modrásci *Coenonympha isis* Thunberg, 1791 – nyní *C. tullia* (Müller, 1764) a *Azonus isis* (Drury, 1773) – obr. 6. Nechybí ani thajský chrostík *Setodes isis* Malicky a Nawvong, 2006, žraloček rodu *Isistius* Gill, 1865, žijící v tropických oceánech nebo australský pagekon *Phyllurus isis* Couper, Covacevich a Moritz, 1993. Sesterský druh pagekona označili stejní autoři ve stejném roce jménem bohyně mrtvých Nephthys – *P. nephthys*. Po ní získal pojmenování i africký a bornejský rod áronovitě rostliny *Nephtytis* Schott (viz obr. 7), rod kosmopolitního mořského mnohoštětinatého červa *Nephtys* Cuvier, 1817, nebo egyptský krasec *Anthaxia nephthys* Obenberger, 1916 – nyní *A. pumila* (Klug, 1829). Osiridův vrah Séth (později sváděl mnohaletý spor o vládu s Osiridovým synem Horem) se zachoval v názvu brazilského soumráčníka *Moeris seth* Mielke, Carneiro a Casagrande, 2015, a křídového ptakoještěra *Thalassodromeus sethi* Kellner a de Almeida Campos, 2002, nalezeného v Brazílii. Hor se po porážce Sétha stal pánem oblohy a jedním ze slunečních bohů. Připomíná ho blanokřídý hmyz poskočilka *Acerophagus horus* Noyes,

2010, z Kostariky, uzlatka *Cerceris horus* Arnold, 1931, z jižní Afriky, kutilka *Tachysphex horus* de Beaumont, 1940, z Egypta, Libye a Izraele, africký modrásek *Euchrysops horus* (Stoneham, 1938), egyptský žlutokřídlec *Idaea sordida horus* Lewandowski a Tober, 2011, texaský soumráčník *Pamphila horus* Edwards, 1871 – nyní *Hesperia metea licinus* (Edwards, 1871), středo- a jihoafrický lišaj *Hippotion horus* (Röber, 1921) – nyní *H. aporodes* Rothschild a Jordan, 1912, tanzanský rorýs *Apus horus* (Heuglin, 1869) – obr. 8, a rod eocenního sokola *Horusornis* Mourer-Chauviré, 1991, z Francie.

Po nejznámějším slunečním bohu Re neboli Ra se jmenuje dvoukřídý hmyz doličnatka *Tritoxa ra* Harriot, 1942, z Kalifornie, korejský pakomár *Chernovskiiia ra* Pankratova, 1983, nebo křídový hlavonožec *Pseudonautilus ra* Shimansky, 1975, z Krymu. Kolumbijský had šnekožrout *Atractus apophis* Passos a Lynch, 2010, byl nazván podle Apófise, obrovitého hada a představitele chaosu a zla, jenž boha Rea neustále ohrožoval (jeho egyptské jméno Apep se odráží v názvu mýry *Sympistis apep* Tr., 2008). Další bůh Slunce Cheperer, jehož symbolem je vruboun posvátný (*Scarabaeus sacer* L., 1758, obr. 9), žijící v severní Africe, jižní Evropě a východní Asii, poskytl jméno vrubounům afrického rodu *Kheper* Janssens, 1940 (obr. 10), a mýře *Sympistis khepri* Tr., 2008. Před

podsvětní Osiridův soud přiváděl zemřelé bůh pohřebišť Anup, řecky Anúbis. Poznáváme ho v názvu áronovitých rostlin rodu *Anubis* Schott z tropické Afriky (obr. 11), křídového egyptského mlže *Gyrostrea anubis* Malchus, 1990, brazilského mořského plže *Trituba anubis* Fernandes, Garofalo a Pimenta, 2015, tasmanické mnohonožky plochule *Tasmaniosoma anubis* Mesibov, 2015, křístka šířenky *Batrachomorphus anubis* Knight, 1983, z Nové Guineje, východoasijských tesaříků rodu *Anubis* Thomson, 1864 (obr. 12), brazilského vrubouna *Megasoma anubis* (Chevrolat, 1836), egyptské kudlanky *Eremiaphila anubis* Lefebvre, 1835, brazilské jepice *Camelobaetidius anubis* (Traver a Edmunds, 1968) a subsaharského paviána anubi – *Papio anubis* (Lesson, 1827).

Další významný soubor mýtů vznikl ve městě Memfis, egyptsky Mennefer, ležícím jihozápadně od Káhiry. Nejuctívanějším zdejším bohem byl Ptah, patron umění a řemesel. Ptah je prototypem jmen kutilky *Tachysphex ptah* Pulawski, 1964, žijící v Egyptě, Jemenu a Izraeli, dvoukřídleho hmyzu březnice *Cerobothrium ptahi* Frey, 1958, z Kapverdských ostrovů, nebo mýry *Sympistis ptah* Tr., 2008. Za vtělení boha Ptaha byl pokládán posvátný býk Hapi, řecky Ápis – mýry *S. hapi* a *S. apis*, súdánský mravenec *Camponotus hapi* Weber, 1943, klopuška *Ifephylus apis* Linnavuori, 1993, z Nigérie a Pobřeží slonoviny, egyptský oligocenní primát rodu *Apidium* Osborn, 1908. Jiným Ptahovým projevem byl trpasličí bůh Pataikos – peruánská žába bezblanka *Pristimantis pataikos* (Duellman a Pramuk, 1999).

Umělym spojením bohů Osirida a Ápida vznikl ve 4. stol. př. n. l. bůh podsvětí a plodnosti Serápis či Sarápis. Jeho jméno nese orchidej jihoevropského a západoasijského rodu *Serapias* L., thajský chrostík *Setodes sarapis* Malicky a Chantaramongkol, 2006, egyptská saranče *Sphodromerus sarapis* (Serville, 1838), brazilská jepice *Camelobaetidius sarapis* (Traver a Edmunds, 1968), jihoamerická mýra *Coenipeta sarapis* (Cramer, 1782), babočka *Hypocysta sarapis* Grose-Smith, 1894, ze Západní Papuy neboli Irianu, krasec *Trachys sarapis* Obenberger, 1929, z Ásámu. Po Serápidově manželce Sachmetě, bohyni války, nazýváme nigerijskou klopušku *Ectagela sakmet* Linnavuori, 1993, nebo egyptskou křídovou parybu rodu *Sechmetia* Werner, 1989. Sachmet byla někdy ztožňována s bohyní životelkou Hathor. Její jméno dostal poddruh německého karbonického trilobita *Liobole (Panibole) anubis hathor* Hahn, Hahn a Muller, 1998 (druhé jméno podle Anubise), madagaskarský mravenec *Strumigenys hathor* (Bolton, 2000), či indonéský poddruh babočky *Hypocysta osyris hathor* (Fruhstorfer, 1911) – druhé jméno je inspirováno jménem boha Osirida.

Podle boha západní egyptské pouště Ha nazvali v r. 2005 američtí paleontologové Lindsay E. Zannová a Scott D. Sampson rod severoamerického utažského křídového dinosaura *Hagryphus* (gryf boha Ha), neboť jeho pozůstatky byly nalezeny v poušti. Bůh plodnosti Chnum, řecky Knef, dal jméno dvoukřídle březnici *Elephantinosoma chnumi* Becker, 1903, ze severní

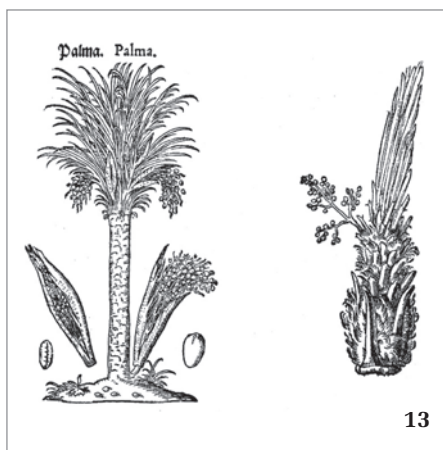
Afriky, Izraele a Afghánistánu a netopýrům rodu *Cnephaeus* Kaup, 1829 (nyní *Eptesicus Rafinesque*, 1820), kteří jsou rozšířeni v Evropě, Asii a Americe. Bohyni nilských záplav Sóthidu najdeme v názvech motýlů *Ocybadistes sothis* Waterhouse, 1933 (nyní *O. walkeri* Heron, 1894), z Austrálie a *Pyrrhopyge sothis* Mabille, 1883 (nyní *Myscelus amystis epigona* Herrich-Schäffer, 1869), z Jižní Ameriky. Bohyni Mafdet, ochránkyni před hady a štíry, připomíná rod egyptských křídových rejnokovitých paryb *Mafdetia* Werner, 1989, bohyni vegetace Renenutet, která měla podobu kobry, pak rod egyptských eocenních hadů *Renenutet* McCartney a Seiffert, 2015.

Mytický pták Fénix, jehož Egyptané a také Řekové považovali za symbol zmrtvýchvstání a věčného mládí, se objevil v názvu datlovníků rodu *Phoenix* L. z Afriky, Kanárských ostrovů a Asie (obr. 13), nebo arizonského pavouka skákavky *Phidippus phoenix* Edwards, 2004. Sfinx, tato obluda se lvím tělem a lidskou hlavou, představuje rovněž součást egyptských i řeckých mýtů. Její jméno je v názvech mnoha rostlin a živočichů, např. semen *Sphixiocarpon* Wang, Xue a Prestianni, 2007, z neznámé cévnaté rostliny z čínského devonu, mořského mechovce *Biflustra sphinx* Vieira, Almeida a Winston, 2016, z Brazílie, polokraba *Munida sphinx* Macpherson a Baba, 1993, z Indického oceánu a plže *Phyllidiopsis sphingis* Brunckhorst, 1993, z Tichého oceánu. Je také u motýla dřevobarvce pozdního – *Asteroscopus sphinx* (Hufnagel, 1766) z Evropy a Malé Asie (obr. 14), lišajů rodu *Sphinx* L., 1758, vyskytujících se v Evropě, Asii, Americe a v severní Africe (obr. 15), australské mořské ryby vřetěnky *Callionymus sphinx* Fricke a Hecke, 1984, nebo fosilního krasce *Sphenoptera sphinx* (German, 1842) z bavorské jury.

Další africké mýty

Mytologie Afriky je nesmírně bohatá, lokálně rozmanitá, často synkretická (spojující prvky a tradice různého původu). Od 16. stol. se mnohé mýty dostaly v souvislosti s otrokářstvím do Ameriky, zejména do Brazílie (proto se původem africké mytické postavy objevují v nomenklatuře nejen u rostlin a živočichů afrických, ale také jiho- a střednoamerických). Uvedme si zde některé ukázky z původních mýtů jednotlivých oblastí Afriky.

V mýtech saharských Tuaregů vystupuje hrozivá nestvůra Jobar. Obluda žije dál ve jméně severoafrického křídového dinosaura rodu *Jobaria* Sereno a kol., 1999. Podle božstev z mýtů malijského kmene Dogonů popsali američtí entomologové Alejandro A. Valerio a Matthew J. Yoder v r. 2009 několik afrických druhů blanokřídlých jeseňáků rodu *Axea*: *A. nommo* (prvotní duch Nommo), *A. yasigi* (bohyně tance, zábavy a alkoholu Yasigi), *A. yurugu* (bůh chaosu Yurugu). V mýtech guinejských Bambarů vystupuje říční bůh Faro (guinejská jepice *Acanthiops fero* Barber-James a McCafferty, 2001). Bůh hromu Xevioso, uctíváný kmeny národa Eweů v Togu a Beninu, se dostal mezi pavouky v podobě rodového jména *Xevioso* Lehtinen, 1967, stejně jako rozporuplné božstvo

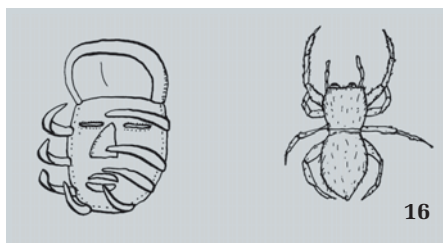
13

14

15

16

a trickster (taškář, šprýmař) Anansi ghanaských Ašantů: angolští pavouci rodu *Anansia* Lehtinen, 1981, západoafrické třesavky rodu *Anansus* Huber, 2007, botswanská skákavka *Sibianor anansii* Logunov, 2009 (obr. 16), ale také miocenní brouk z dominikánského jantaru *Micromalthus anansi* Perkovsky, 2007.

Z mýtů nigerijských Jorubů připomeňme boha cest Ešua (babočka *Euphaedra eshu* Pycrc a Lorenc, 2011, Nigérie), boha nebe a plodnosti Obatalu (jihoamerický pavouk *Neotama obatala* Rheims a Brescovit, 2004, jihoafrické cedivky rodu *Obatala* Lehtinen, 1967), boha války a lovu Ogúna (brazilská křídová ryba rodu *Ognichthys* Alvarado-Ortega a Brito, 2009), boha vod Olokuna – ryba pamurénovec *Chlopsis olokun* (Robins a Robins, 1966) z Guinejského zálivu, boha stvořitele Oloruna (pavouci pokoutníci rodu *Olorunia* Lehtinen, 1967, ze střední Afriky), bohyni Měsíce Yemallu (nigerijská babočka *Euphaedra yemalla* Pycrc a Lorenc, 2011),

13 Zpeřené listy datlovníku pravého (*Phoenix dactylifera*) se podobají zářícím paprskům – odtud snad pochází symbolika zmrtvýchvstání, která je s touto palmou spojována; listy jsou např. atributem mučedníků, v křesťanském pojetí vítězů nad smrtí. Kresba z Mattiolioho herbáře (1596)

14 Motýl dřevobarvec pozdní (*Asteroscopus sphinx*). Snímky

L. Pavlíka, pokud není uvedeno jinak

15 Housenky lišajů rodu *Sphinx* bývají na větvičce se vzprímenou přední částí těla a mírně skloněnou hlavou.

Připomínají tak postoj Sfingy, jak ho vidíme např. u známé sochy v egyptské Gíze. Lišaj borový (*S. pinastri*).

Foto V. Motyčka

16 Západoafrická obřadní maska boha Anansiho, který měl podobu pavouka. Po něm byla nazvána botswanská skákavka *Sibianor anansii*. Orig. T. Pavlík

boha bouří Šanga či Xanga, který dal jména vřeténkovité rybě *Draculo shango* (Davis a Robins, 1966) z východního Atlantského oceánu a brazilskému velesekáčovi *Metarthros xango* Pinto-da-Rocha, 2002. Rodové jméno *Mebeli* Galil a Clark, 1994, dostali krabi z Atlantského oceánu podle konžské bohyně plodnosti Mebeli. V Kongu žilo nebo podle některých domorodců stále žije i mytické zvíře Mokele-mbembe, oblíbené téma kryptozoologie, po němž pátralo několik expedic (říční konžská ryba bichir *Polypterus mokelembembe* Schliwen a Schäfer, 2006). Jako pána života a smrti uctívají středoafričtí Bantuové boha stvořitele Mbambu (konžský roztoč dravčík *Cheletophyes mbomba* Bochkov, Klimov a O'Connor, 2006). Jiný stvořitel z mýtů střední Afriky Leza poskytl jméno masařce *Chauliooestrus leza* Pape, 1991, žijící v Botswaně, Namibii a Zimbabwe. Bůh stvořitel Ruhanga ugandských Buňorů je součástí jména jihoafrického motýla pernatušky *Agdistis ruhanga* Kovtunovich a Ustjuzhanin, 2015, bůh stvořitel Adro ugandských Lugbarů pak součástí jména jeseňky *Axea adro* Valerio a Yoder, 2009, z Konga a dalších zemí střední a jižní Afriky i z Jemenu. V mýtech východoafrických Svahilů vystupuje bůh stvořitel Mulungu (kněžice rodu *Mulungua* Linnavuori, 1982, ze Zairu). Jihoafričtí Xhosové znají boha stvořitele Quamtu, Zuluové boha plodnosti Mbabu (třesavka *Quamtana mbaba* Huber, 2003, jižní Afrika). Nestvůra Aigamuxa jihoafrických Kojkojů (dříve zvaných Hotentoti) je v názvu dravčíka *Chelacheles aigamuxa* Bochkov a O'Connor, 2004, z jižní Afriky, kojkojský bůh hromovládce Tsui-Goab ve jménu rovněž jihoafrické třesavky *Q. tsui* Huber, 2003. Arachnolog Bernhard A. Huber popsal r. 2003 madagaskarskou třesavku s použitím jmen tammích mytických postav – kouzelníka Zatavuy a boha hromovládce Zahanaryho *Zatavua zahanary*.

Závěrečná část seriálu bude věnována australským a oceánijským mýtům a mýtům původních obyvatelů Ameriky.

Použitá literatura je uvedena na webovém stránce Živy.